

א. בראשית | פרק כז פסוק ד

וַעֲשֵׂה לִי מִטַּעַמִּים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִּי וְאֶכְלָה בְּעִבּוֹר תְּבָרַךְ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוֹת׃

ב. רמב"ן | בראשית פרק כז פסוק ד

(ד) צטבור תצרכך נפשי - היה צדעתו לצרך אותו שיזכה הוא בצרכת אצרכה לחול את הארץ, ולהיות הוא צטל הצרית לאלהים כי הוא הצבור.

ונראה שלא הגידה לו רבקה מעולם הצואה אשר אמר ה' לה ורצ יעבוד לעיר, כי איך היה ילחץ עיזר את פי ה' והיא לא תלל. והנה מתחלה לא הגידה לו דרך מוסר ולגינות, כי ותלך לדרוש את ה', שהלכה בלא רשות ילחץ, או שאמרה "אין אנכי לריכה להגיד נצואה לנצוא כי הוא גדול מן המגיד לי", ועתה לא רתה לאמר לו "כך הוגד לי מאת ה' טרם לדתי" כי אמרה, צאהצתו אותו לא יצרך יעקב ויניח הכל צדי שמים, והיא ידעה כי צצצת זה יתצרך יעקב נפשו בלל שלם ונפש חפלה. או הם צצות מאת ה' כדי שיתצרך יעקב, וגם עשו צצרכת החרצ, ולו לצדו נכסו עלילות:

ג. ספר העיקרים | מאמר ד פרק יט

ענין הברכות שהנביאים והצדיקים והחסידים מברכין את האנשים הוא דבר נבוכו בו המפרשים ולא העלו בידם דבר גנון, וזה שהם אמרו לא ימלט הדבר מחלוקה, אם שיהיו הברכות תפלה או הגדת העתידות, ואם הם תפלה למה חרד יצחק חרדה גדולה עד מאד על שברך לזולת עשו, ואמר מי אפוא הוא הצד ציד וגו', ואמר ואברכהו גם ברוך יהיה (בראשית כ"ז ל"ג), יחזור ויתפלל על עשו כמו שהתפלל בתחלה על יעקב, שבלי ספק יותר ראוי שתהיה תפלתו נשמעת באחרונה על עשו שתעשה ברצון יותר ממה שנתקבלה על יעקב שהיתה במרמה, ואם הברכות הן הגדת עתידות למה נטרעם עשו על זה ואמר את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי (בראשית כ"ז ל"ו), ואיך אמר לו יצחק הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים (בראשית כ"ז ל"ז), הרי לא עשה דבר מעצמו אלא שהיה מגיד בנבואה העתידות לבא על המתברך, ומה תרעומות יש בזה ליצחק ולא לעשו.

והרבה דברים נאמרו בזה, והיותר נכון ממה שהסכימו עליו הוא שענין הברכות כאלו הוא דבר מורכב משניהם, מהגדת העתידות ומן התפלה, על דרך זה, שהנביא יראה בנבואה העתיד לבא על המתברך ויתפלל בעדו להרבות הטוב ההוא, כאלו תאמר שיראה בנבואה שהאיש ההוא יצליח בעבודת האדמה ויברכהו הנביא שירבו תבואותיו מאה שערים, או אם יראה שהאיש ההוא יצליח במקנה יברכהו שירבה מקנהו שעור גדול תפלט פרתו ולא תשכל, ועל זה הדרך אמרו שהוא בכל שאר ההצלחות, וכשיקשה עליהם הדבר מצד התפלה יאמרו שהוא הגדת העתידות, ואם יקשה עליהן מצד הגדת העתידות יאמרו שהוא תפלה, ולזה הדרך יצטרכו לחלק בין הברכות הנאמרות על פי הנביא לנאמרות מפי הצדיקים והחסידים שאינן נביאים.

וכן יקשה לזה כל הברכות הנאמרות לישראל מפי הכהנים, שאין בהן הגדת העתידות כלל, אלא אם תאמר שכל אלו דרך תפלה, ושל יצחק לפי שהיה נביא היה בהם הגדת העתידות, ולפיכך חרד יצחק כל החרדה ההיא מן העצבון, שהיה עצב על מה שראה בנבואה מן הטוב העתיד לבא על יעקב ורוב הצלחתו על עשו שהיה חביב לו. ויש לתמוה אחר שהתפלה מועילה בברכות למה לא התפלל יצחק על עשו שיצליח יותר מיעקב, כמו שיתפללו הצדיקים על המתברך על ידם, ולמה לא אמר לעשו שהברכות היו הגדת העתידות ושלם הפסיד דבר בברכו את יעקב, וזה היה יותר ראוי כדי שלא ישטום עשו את יעקב על הברכה שברכו אביו.

והנראה לי בזה הוא שענין הברכות אינו הגדת עתידות כלל, אבל הוא תפלה עם נתינת הכנה אל המקבל שיחול השפע האלהי עליו, וזה שהשפעים העליונים ישתלשלו ויושפעו על המקבלים בהדרגות ואמצעיים, ובתנאים שיהיו המקבלים ראויים ועל יחס וסדר שמור, ושהיו עם זה מוכנים לקבול השפע ההוא, ואם יפסק ההשתלשלות מאיזה מהאמצעיים ולא יהיה היחס שמור או הסדר או יהיה המקבל בלתי מוכן, יתבלבל השפע או היחס ולא יחול השפע האלהי בהשתנות הסדר, ולזה צריך שיהיה במקבל הכנה כדי שיחול בו השפע ההוא.

וכשלא יהיה המקבל מוכן לקבל השפע האלהי, יוכן על ידי הנביא או על ידי הצדיק או החסיד ויהיה המברך אמצעי בהורדת השפע ההוא, וזהו ענין סמיכת היד שהיו סומכין ידיהם המברכים על המתברכין לתת הכנה אל המתברך שיקבל השפע או הטוב ההוא, וכאלו החסיד או הצדיק המברך הוא צנוור להמשיך השפע האלהי על ידו, כמו שמצינו בענין הנבואה שהיתה שורה על ידי הנביא על הבלתי ראויים אליה, ובלבד שיהיה בהם קצת הכנה, אמר השם יתברך למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו (במדבר כ"ז י"ח), וכפי מעלת הסומך או המברך תהיה מדרגת השפע המקובל, ולזה תמצא שאמר אליהו לאלישע כשאמר

לו שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך, והשיב אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ואמר לו אליהו הקשית לשאול שאני אפשר לאדם לתת הכנה אל המקבל יותר מהנמצא אצלו, ולזה אמר לו שאם יראה אותו אחר שיהיה לוקח ממנו יהיה לו כן, שבלי ספק יהיה אליהו אחר הלקיחה במדרגה יותר גדולה ממה שהיה קודם לכן, ויהיה אז אפשר לו להשפיע עליו פי שנים ממה שהיה באליהו טרם הלקיחה, מה שלא היה אפשר לו להשפיע קודם שילקח.

ולשון הקשית לשאול יורה שאין פירוש פי שנים ברוחך כמו יכיר לתת לו פי שנים האמור בבכור, כמו שכתבו קצת המפרשים, שאם כן לא היה אומר לו הקשית לשאול, שהרי אלישע היה ראוי לנבואה מעצמו יותר משאר בני הנביאים, אף על פי שהם שמשו את אליהו קודם אלישע והיו מכינים עצמן לנבואה יותר ממנו, שכבר נאמר לאליהו בהר הכרמל ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיו, ולמה הקשה לשאול כשהיה הוא הבכור בכל בני הנביאים לקחת פי שנים כאחד מהם, אבל האמת הוא ששאל לו פי שנים ברוח אליהו במה שהיה קודם הלקיחה, וכן היה לו, ששני אליהו היו שמונה ונסי אלישע י"ו.

וכן הסכימו רבותינו ז"ל בזה בפרק ראשון ממסכת חולין, וכן יראה מלשון הכתוב שאליהו היה נראה לאלישע אחר הלקיחה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל שהיה נראה לקצת החסידים מחכמי התלמוד, אמר הכתוב וירם את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו וישב ויעמוד על שפת הירדן ויאמר איה ה' אלהי אליהו אף הוא ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעבור אלישע, שאחר שכתב ויעבור אלישע ולא כתב ויעבור בלבד, נראה שהמכה לא היה אלישע לבדו אלא אליהו היה עמו שנראה לו באותה שעה, ועליו נאמר אף הוא ויכה את המים.

וכן מצאתי כתוב בשם קדומי המפרשים שאליהו נראה לאלישע באותה שעה, ואז נחה רוח אליהו על אלישע ונתקיים בו שהיה לו פי שנים ברוחו, לפי שראה אותו אחר שלוקח מעמו, וכן מצינו שאחר הלקיחה כתוב על יהורם בן יהושפט מלך יהודה ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא, שנראה שהיה אז נמצא בין האנשים ומתקן מעשיהם.

וסמיכת היד שאמרנו אין ספק שעל מי שיש לו הכנה מרובה תועיל יותר מסמיכת היד על מי שיש לו הכנה מועטת, ולכן שם יעקב די ימינו על ראש אפרים שהיה בו הכנה גדולה יותר במבונשה, ולזה רצה שתחול הברכה על ידו עליו בעין יפה כפי גודל הכנותו אליה, אבל במנושה למיעוט הכנותו לקבל השפע, הספיק לו שישית יד שמאלו עליו, כדי שיחול עליו בברכת יעקב השפע שהיה אפשר לו לקבל.

וזאת היתה הכונה בברך הכהנים את העם, כדי שיהיו אמצעיים לחול השפע על המתברכים כפי הכנות כל אחד מהם, והיו נושאים כפיהם בשעת הברכה שהוא כענין סמיכת היד, והיתה ברכת הכהנים לכלל ישראל או לצבור, לפי שהרבים יותר מוכנים לקבל השפע מן היחיד, וזה שאי אפשר שלא יהיה בהם מי שיהיה בו הכנה לקבל איזה שפע אלהי באמצעות הכהנים, ועל זה הדרך הן ברכות הצדיקים או החסידים למתברכים על ידם, כדי שיחול השפע באמצעותן על המתברך, על דרך שפירשנו בנבואה בפרק י"א מהמאמר ה'.

ואל תקשה עלי איך אפשר שיהיה הצדיק או החסיד כלי להגיע הברכה אל המתברך, והוא יהיה עני ומצטרך לבריות, שכבר בארו רבותינו ז"ל בפרק כסוי הם ואמרו שאהני להו זכותא דצדיקי לאחריני לדידהו לא מהני להו זכוותיהו.

ואחר שימשך השפע אל המתברך באמצעות המברך כפי הכנות המקבל, אין כח ביד המברך להפסיק השפע ההוא ושלא ירד על המקבל, כי בזולתו ירד עליו, שהמברך אינו אלא כלי להגיע הברכה אל המתברך, ואף על פי שיתלך הכלי לא תסתלק הברכה, וזה כאדם שהמשיך מי מעין המתגבר אל גנה זרועיה תצמיח, שאף על פי שיתלך האיש הממשיך לא יפסק הנחל הנמשך מהשקות הגנה, וכן מי שעשה חלונות בבית אופל כדי שיכנס בו אור השמש, שאף אם יסתלק האומן לא יסתלק אור השמש מלהאיר הבית ההוא האפל.

וזה הוא שאמר יצחק כשחרד חרדה גדולה עד מאד, ואברכהו גם ברוך יהיה (בראשית כ"ז ל"ג), כלומר על כרחי יהיה ברוך אחר שברכתי אותו, שגם ברוך יהיה הוא מכלל החרדה, כאלו אמר אין בידי להפסיק השפע ההוא שנמשך אליו על ידי, שזה כמי שצוה את הצורף לעשות כלים נאים מזהב מצויירים ציור נאה מאד לאוהבו של צורף, והאומן בהיותו מדמה שהכלים הם היו לאוהבו, צייר אותם ציור נאה עד מאד בשמחה ובטוב לבב, ואחר כן נודע שלא היו הכלים הם לאוהבו של צורף, שבלי ספק הצורף ההוא יתעצב על זה ויחרד חרדה גדולה, אבל אין בידו למנוע הציור הנאה ההוא שלא יהיה עשוי בכלים ההם, ואף על פי שנודע שהם לשונו של אומן, ובעבור זה אמר יצחק לעשו הן גביר שמתיו לך וגו' (בראשית כ"ז ל"ז), כלומר כבר הגיע לו על ידי באמצעות הכנותו כל השפע הזה ואין בידי להפסיק אותו אחר שכבר נמשך, ולכה אפוא מה אעשה בני, עד שאמר לו עשו הברכה אחת היא לך אבי, כלומר שיברכהו ברכה אחרת שלא תהיה נגד הברכה שברך, וכן עשה יצחק, שבכלל ברכת עשו אמר לו ואת אחיך תעבוד, שבזולת זה אי אפשר, וזה מה שרצינו לבאר מענין הברכות: